

Serendi/Serender Kelimesi Üzerine

Doç. Dr. Necati DEMİR

Son zamanlarda sıkça görülen iş yeri isimlerinden biri de *serendi / serender*'dir: *Serendi Halı ve Kilim Sarayı, Serender Pastanesi, Serender Lokantası, Serender Çiçekevi, Serender Yayınevi, Serendi İnşaat*, vb. İlk sayısı Mart 2001'de yayımlanan Rize Anadolu Lisesi dergisinin ismi de *Serender*'dir. Bunlara onarcasını eklemek mümkündür.

Karadeniz Bölgesi ile ilgili yazı yazan hemen her kalem sahibinin vazgeçilmez konusu, Genel Ağ (İnternet) sitelerinin değişmez süsü de *serendi / serenderler*'dir.

Bu kadar öne çıkan, sık sık karşılaşılan kelimenin anlamı nedir, hangi dildir?

Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde hane, yakın zamanlara kadar küçük büyüklü dört yapıdan oluşmaktaydı: *Ev, serendi / serender, samanlık ve fırın*.

Ev, Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi, insanların barınması için inşa edilir. Samanlıklar hayvanların ihtiyaçlarının muhafaza edildiği, herhangi bir mimarî özelliği olmayan, ahşaptan alelade yapılmış yapılardır. Yiyeceklerin uzun dayanması ve daha lezzetli olması için fırınlanması gerekmektedir. Genellikle taş kullanılarak yapılan fırınlar ise hane çevresinde bulunan en küçük birimdir.

Asıl konumuz olan *serendi / serender* ise, insan yiyeceklerinin kurutulması, depolanması ve çeşitli bakımlardan korunması içindir.

serendi / serender; daha başka isimleriyle *seren, serende, sereti, serenter, serentir, serentire*; Sinop yakınlarından başlayıp Sarp sınır kapısına kadar uzanan sahil boyunca ahşap mimarînin ilgi çekici bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahilden Canik, Giresun ve Doğu Karadeniz Dağları'na çıkan dik çizgiler boyunca dağınik şekilde kurulmuş köylerde sık rastlanmaktadır. Bu dağların güney yamaçlarında kalan bölgede ise çok az olmak üzere Oltu, Şenkaya, Olur ve Tokat'ın bazı köylerinde görülmektedir. Hatta Niksar'ın bir köyünün ismi *Serenli*'dir. Bolu, Düzce, Kastamonu ve Zonguldak'ın bazı yörelerine, büyük bir ihtimalle, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nden göçen vatandaşlar

ağaçlar; sırık; uzun ağaç; süt kovası asılan uzun ağaç; tuzak kurmakta kullanılan 1.5 cm çapında 1 m boyunda yaş esnek ağaç; çatıda kiremit konacak tahtaların altına çakılan bilek kalınlığındaki ağaçlar; kuyudan su çekmekte kullanılan kaldıracı benzer aygıt; dokuma aygıtı; dokumacılıkta kullanılan yassı tahta; yer; makam; uzun”

anlamlarında kullanılmaktadır (TDK 1978: 3586-3587).

Türkiye Türkçesi ağızlarında bolca kullanılan *seren*, acaba hangi dildedir, kelime Türkiye Türkçesine nereden gelmiştir, bunu araştıralım:

seren kelimesi *ser-* fiilinden türemiştir. Clauson *ser-* (ser-il-) fiilinin çeşitli Türk lehçe ve şivelerinde kullanılışını vermiş ve “yay(ıl)mak, ser(il)mek, uzat-

¹ *Derleme Sözlüğü*'nde *seren*, *serende*, *serender*, *serendi*, *serente*, *serenti* biçimleri geçmektedir.

(Durani, Faylas 1986: 840). Altay Türkçesi (Naskan, Durani 1999: 132) ile Yeni Uygur Türkçesinde (Necip 1995: 347) kullanılan ve kibrit anlamına gelen *serenke*'nin de bu kelimeyle ilgili olduğu düşünülebilir.²

² *Serenke* kelimesi *sernik* biçiminde Türkiye Türkçesi ağzlarında da kullanılmaktadır (bk. *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1978, s. 3590).

Bu yüzden bölgenin batısında *serente* biçimi kullanılmaktadır. İlerledikçe ise *serente*, *serenti*, *senrenter* biçimleri ağırlıktadır. Trabzon ve yöresinde genel olarak *serender* biçiminin kullanılması ise bölgenin doğusunun bir etkisidir, denilebilir.

direk/tirek, kelimesi de Türkçedir. *Orhun Yazıtları*'nda *tir-* kelimesi "yaşamak, dirilmek", *tirig* "diri, canlı, hayat", *tiril-* "dirilmek" anlamındadır. *tir-* kelimesi (*tzk-a-* örneğinde olduğu gibi) *-e-* fiilden fiil yapma eki ile genişlemiş gibi görünmektedir. *Divanü Lûgat-it-Türk*'te *tire-* fiili de geçmekte ve "dayak ve direk dikmek" anlamına gelmektedir. Fiilden isim yapma eki *-k* ile isimleşen *tirek* ise "direk ve kavak" anlamı taşımaktadır (Atalay 1986: 624). *direk/tirek*, Türkçenin bütün lehçe ve şivelerinde sık karşılaşılan kelimelerdendir.

Kelimenin çeşitli şekillerde söylenmesi ve farklı biçimlerde karşımıza çıkması ise bölgenin ağız özellikleri ile ilgilidir. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarının en önde gelen özelliklerden birisi, *-ğ-* sesinin söylenmemesidir: *aac* (<ağaç), *arız* (<ağız), *baala-* (<bağlamak), *baır* (<bağır), *böön* (bugün),

Clauson, Sır Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

Demir, Necati (2002), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Ankara: TDK yayınları.

Dođru, Abdülmecit ve Kaynak, İsmail (1991), *Gagauz Türçesinin Sözlüğü*, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.

Hasan Oraltay ve diğerleri (1984), *Kazak Türçesi Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları yayınları.

Naskali, Emine Gürsoy ve Duranlı, Muvaffak (1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK yayınları.

Necip, Emir Necipoviç (1995), *Yeni Uygur Türçesi Sözlüğü*, (Rusçadan çeviren: İklil Kurban), Ankara: TDK yayınları.

TDK (1971), *Tarama Sözlüğü*, C. V, Ankara: TDK yayınları.

TDK (1978), *Derleme Sözlüğü*, C. X, Ankara: TDK yayınları.

TDK (1998), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK yayınları.

Barlı, Recep ve diğerleri (2000), *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, An-

Yudahin K.K. ve Taymas, Abdullah (1988), *Kırgız Sözlüğü*, C. 2, Ankara: TDK yayınları.